

***Proměny rituální praxe
starověkých společností:***

Oběť, mystérium, magie

Rituál ve starověkých náboženstvích

- Rituál
  - Definice rituálu
  - Funkce rituálu
- Roviny rituální praxe
  - Společenská
  - Soukromá
- Rituální specialisté
  - Kněží, obětníci
- Rituální praxe

Římský denár, 45-44 př. n.l., Julius Gaius Ceasar jako pontifex maximus
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coin_Julius_Caesar_Pontifex_Maximus.PNG

Náboženství antického Středomoří: Variabilita rituální praxe

- Mezopotámie
- Egypt
- Syropalestina
- Zoroastrismus
- Řecko
- Řím
- Helénismus

Mezopotámie

- **Novoroční slavnost *akítu* v Babylónu** (částečně rekonstruovaná)
  - Probíhala o **jarní rovnodennosti** (prvních 11 dnů měsíce *nisannu*).
  - Obřady řídil **velekněz**
  - V centru slavnosti bůh **Marduk**
- Mardukův chrám spojovala s domem novoročních slavností (*bít akítu*) **Procesní cesta**, zvaná „Nechť ji nepřítel nepřekročí“.
- **Procesní cesta** z Mardukova chrámu vedla **Ištařinou bránou** vyzdobenou reliéfy **kráčejších lvů** (symbol Ištary).
  - Rekonstrukce Ištařiny brány z nalezených glazovaných cihel, 6. století př.n.l. (rekonstruovaná výška 14,3 m) viz Předasijské muzeum, Berlín.
- **Mardukovi kněží – vlivná vrstva**
  - podíl na vzniku a rozvoji legendy o Sargonovi (+2276 př. n.l.)
  - Kritika/hanopis Nabonida (text Adad-guppi, +539 př. n.l., odvrát od Marduka, podpora kultu měsíčního boha Sína)

- Nabonidova stéla
- Ištar, Šamaš, Sín – zastoupené reliéfy hvězdy, okřídleného slunce a srpem měsíce
- Charrán (dnešní Harran, dnes jihovýchodní Turecko, nedaleko syrských hranic)

• https://commons.wikimedia.org/wiki/File:British_Museum_Stela_of_Nabonidus.JPG

Egypt

- Od 18. dynastie růst kněžské vrstvy
  - Amonovi kněží v Karnaku
    - Kněží – úředníci, písaři
      - Stavitelé chrámů, lékaři
- Rituály vázané na kulty mnoha bohů a bohyň
- Představy o podsvětí, pohřební rituály
- Amenhotep, nejvyšší kněz Amona, nástěnný reliéf, chrám Amona-Ré v Karnaku, Egypt, 12./11. stol.př. n. l.

Syropalestina

- Šalamounův chrám
  - zbudován králem Šalamounem (970–931 př. n. l.), zničen Babyloňany v roce 587/586 př. n. l.
  - Druhý chrám, asi 516 př. n. l. – 70 n. l.
- Centrum chrámového kultu
- Židovské rituální předpisy

- Zdroj: Starý Jeruzalém, Aish HaTorah Yeshiva, model Druhého Chrámu, Autor: Berthold Werner – Vlastní dílo, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5333260>

Rituál(y) v náboženství antického Řecka

- Rituály – prostředek k dosažení cílů
- Základním cílem je předvídatelný život ve fungujícím (a poznatelném) kosmu ovládaném božstvy
  - nástroj komunikace lidí s bohy a bohyněmi
  - nejčastěji zahrnuje modlitby, očišťování a oběti
  - zajišťuje stálé udržování vzájemných vazeb (koloběh přání a díky v podobě dávání darů)
- Vycházejí z tradice
  - Nejsou obvykle explicitně vázány na konkrétní mýtus (výjimkou jsou mystéria)
  - role aitiologických mýtů, např. forma krvavé oběti – Prométheus
  - specifika a odlišnosti v různých lokalitách v rámci kultu téhož božstva

Rituál(y) v náboženství antického Řecka

- Rituály jsou prováděny:
  - V soukromí domácností
  - Veřejně jak pro jednotlivce, tak především obec
  - Mystéria – tajné rituály (ve vyhrazených, uzavřených prostorech svatyní) přístupné jen zasvěceným
- Kněžstvo
  - není v Řecku významnou/mocnou sociální vrstvou
    - oběti a modlitby v rodině vykonává otec
    - v obci a státě panovník nebo úředník
  - Kněží, *hiereis*, a kněžky, *hiereiai* pečovali o chrám a kult boha/bohyně v daném místě
    - sami konali oběti nebo pronášeli modlitby
    - byli voleni, určováni losem, dědili kněžskou funkci aj.

Rituál(y) v náboženství antického Řecka

- Oběti (a dary)

- Dary

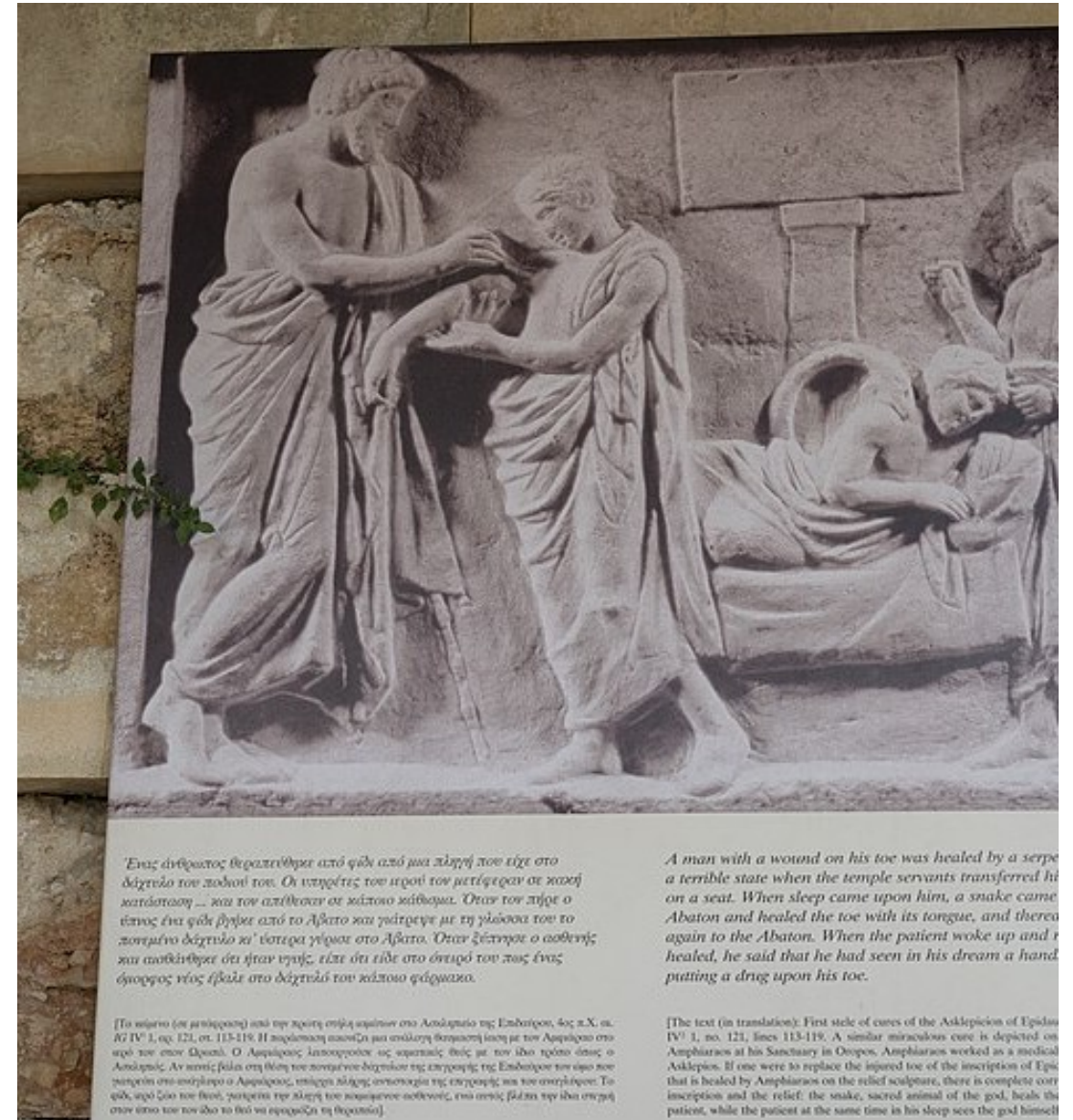
- Nekrvavé oběti: úroda, věnce květin, obilí, ovoce, koláče, med
    - Úlitba: vína, mléka, oleje, medu (např. začátek a konec hostin)

- Krvavé oběti

- Obětní zvířata přesně stanoveno jaký druh kterému bohu nebo bohyni
      - *hekatombé* – hekatomba, oběť původně sta kusů dobytka spojená např. v Athénách se společnou hostinou všech účastníků – občanů/celé obce
      - *holokauston* – celopal - oběť podsvětním božstvům byla celá spálena

Rituál(y) v náboženství antického Řecka

- Věštění
  - velmi obvyklá a často využívaná cesta ke zjištění odpovědi na otázky soukromého i veřejného života
- Věštci a věštkyně
  - *Manteis* – věštci: výklad znamení, zjišťování vůle bohů a bohyň
    - podle obětních zvířat (*hieroskopiá*)
  - Věštírny – místa zasvěcená jednotlivým bohům nebo bohyňám, kde bylo možné zjišťovat jejich vůli
    - Diova věštírna v Dodóně
    - Apollónava věštírna v Delfách, v Didymé u Milétu
    - Asklépiův chrám v Epidauru (inkubace vedoucí k uzdravení)
- **Zdroj:** Abaton v Epidauru. Plaketa s ukázkou léčebného postupu.
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abaton_of_Epidaurus,_202471.jpg

Rituál(y) v náboženství antického Řecka

Chrám

- Příbytek boha, bohyně
- Uložení chrámových pokladů
- Vstup jen kněží a kněžky
- Oltáře před chrámem – shromáždění k obětem

Kalendář

- Každé město/každá polis vlastní kalendář (nestejný počátek roku i měsíců), původní lunární postupně nahrazován solárním rokem
- Oficiální kalendáře nejčastěji slouží k orientaci v náboženských svátcích:
  - Delfský kalendář
  - Athénský kalendář – dobře dochované – množství svátků nejrůznějšího významu (zahrnující aspekty zemědělského života, prosperity, kult Athény, občanské svátky, Dionýsova kultu)

Rituály v náboženství antického Říma

- *Mos maiorum*
- *Ortopraxē*, založeno na znalosti a správném provedení
- Vliv řecký
- Vliv etruský
- Veřejné
- Domácí
- Kult císařů
- Augustus jako Pontifex Maximus, Řím, pozdní doba Augustova, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:August_Labicana_Massimo_Inv56230.jpg

Rituály v náboženství antického Říma

Flamen (pl. *Flamines*), kněz, obětník, člen kolegia 15 flaminů, z nichž každý měl na starost péči o kult jednoho božstva.

- Bylo podřízeno autoritě nejvyššího pontifika. *Flamen Dialis*, *Flamen Martialis* a *Flamen Quirinalis* měli vyšší status jako *Flamines Miores*.
- Flaminové nosili tógu zv. *Toga praetextata* (viz obr.) a zvláštní pokrývku hlavy *apex*. Dalším typickým oděvem byla silná vlněná pláštěnka (*laena*) a vavřínová ratolest. *Flamen Divorum* se staral v době císařské o kult zbožštělých císařů.

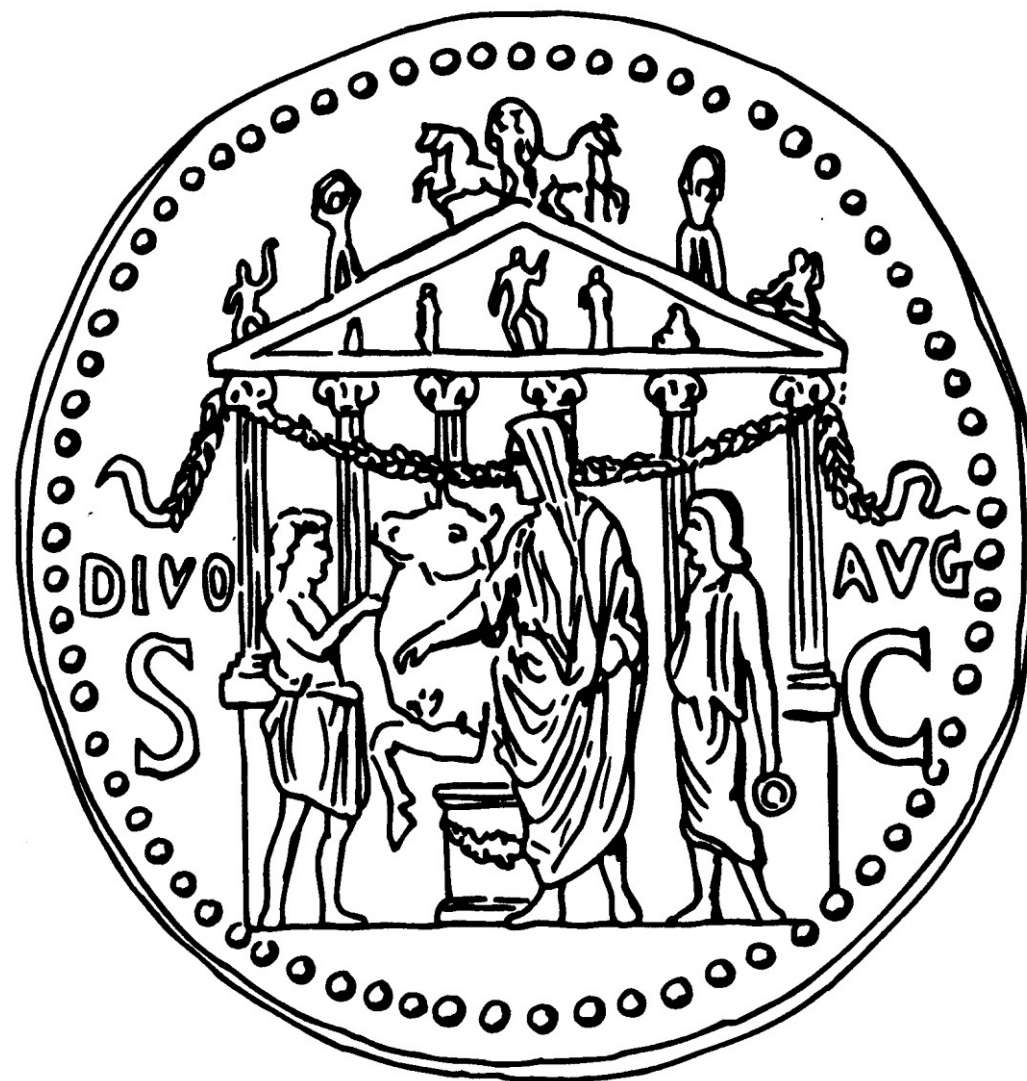
Rituály v náboženství antického Říma

- **Saliové**
- *Salii*, kněží boha Marta
  - označení odvozeno od lat. *salire* – tančit, protože na veřejnosti předváděli v procesích tance (*tripusium*) - během svátků v březnu a říjnu
  - péče o *ancilia*, *štíty boha Marta*, během svátků (počátek a konec válečné sezóny) je vynášeli a rituálně očišťovali. Zpívali také píseň *Carmen Saliare*.
- *Virgines Vestales*, panny vestálky
  - kněžky pečující o symbolické „srdce“ města Říma, oheň v chrámu bohyně Vesty.
  - Podléhaly nejvyššímu pontifikovi, který také vybíral nové členky mezi dívkami ve věku 6-10 roků, aby bylo zaručeno jejich panenství, jehož ztráta byla nejtěžším proviněním.
  - Nosily zvláštní oděv a charakteristický účes známý jako *sex crines*, šest copů, který jinak mohly nosit pouze nevěsty ve svatební den.
  - Zdroj: Adkins- Adkins 1996: 238.

Rituály v náboženství antického Říma

- Jeden z nejvýznamnějších nástrojů komunikace člověka s bohy v římském náboženství v mnoha podobách využívány při nejrůznějších příležitostech.
- Zde oběť býka před chrámem deifikovaného Augusta (*Divus Augustus*), kterou se chystá vykonat Gaius (Calligula) – se zahalenou hlavou (*capite velato*) (sestercius z roku 40/41).
- Zdroj: Adkins- Adkins 1996: 196.

Rozšiřující literatura

- Adkins, Lesley – Roy Adkins (edsd.), *Dictionary of Roman Religion*, New York: Oxford University Press 1996.
- Beard, Mary – John North, *Pagan Priests: Religion and Power in the Ancient World*, London: Duckworth 1990.
- Burkert, Walter, *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*, Berkeley: University of California Press 1983.
- Meyer, Marvin – Paul Mirecki, *Ancient Magic and Ritual Power*, Leiden: Brill 2001.
- Navrátilová, Hana, „Chrámový personál v období Nové říše“, in: Mynářová, Jana (ed.). *Pražské egyptologické studie* [online] 2005, č. 4, 1-9.
http://pes.ff.cuni.cz/pdf/pes4_navratilova.pdf [13.5. 2021]
- Vítek, Tomáš – Jiří Starý – Dalibor Antalík (eds.), *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, (Svět archaických kultur), Praha: Hermann 2006.